

**МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ БИЛИМ БЕРҮҮ МЕКЕМЕСИНДЕ ПЕДАГОГДУН  
КЕСИПКӨЙЛҮГҮН ӨНҮКТҮРҮҮ ПРОБЛЕМАСЫНА ТЕОРИЯЛЫК  
НЕГИЗДЕРИ**

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ  
ПЕДАГОГА ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ**

**THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE PROBLEM OF PROFESSIONAL  
DEVELOPMENT OF TEACHERS IN PRESCHOOL EDUCATIONAL  
INSTITUTIONS**

***Аннотация.** Макала мектепке чейинки билим берүү мекемесинин педагогдорунун кесиптик педагогикалык ишмердүүлүгүндө кесипкөйлүктүн өнүгүү динамикасы менен аныкталат.*

***Аннотация.** В статье определяется динамика развития профессионализма в профессиональной педагогической деятельности педагогов дошкольного образовательного учреждения.*

***Abstract.** The article defines the dynamics of the development of professionalism in the professional pedagogical activity of teachers of preschool educational institutions.*

***Түйүндүү сөздөр:** Кесиптик инсандык сапаттар, кесиптик компетенттүүлүк, кесиптик маданият, кесиптик мамиле, кесипкөйлүк.*

***Ключевые слова:** Профессиональные качества личности, профессиональная компетентность, профессиональная культура, профессиональное отношение, профессионализм.*

***Key words:** Professional qualities of personality, professional competence, professional culture, professional attitude, professionalism.*

Өлкөнүн турмушундагы олуттуу социалдык-экономикалык өзгөрүүлөргө байланыштуу мектепке чейинки билим берүүнүн заманбап багыттарынын бири болуп, мектепке чейинки билим берүү мекемесинде баланын ар тараптуу өнүгүүсү үчүн шарттарды түзүү саналат, аны педагогдордун кесипкөйлүгү, алардын кесиптик билиминин жана көндүмдөрүнүн жыйындысы менен гана чектелбестен, ошондой эле аныкталуучу жана кесиптик маанилүү жеке сапаттардын сапаттык жыйындысы, алардын инсандык багыты, мотивациясынын өзгөчөлүктөрү. Азыркы учурда адамдык каталардын баасы адамдан-адамга чейинки кесиптерде, анын ичинде педагогикалык кесиптерде катуу сезилип жатат.

Мектепке чейинки билим берүү мекемесинин мугалими практикалык психологиялык педагогикалык иш-аракеттин субъекти катары көп баскычтуу өнүккөн сапаттардын комплексине ээ болгон татаал жана көп учурда карама-каршылыктуу адам болуп саналат.

Мугалимдин профессионалдык жактан маанилүү болгон жеке сапаттарынын структурасын билүү анын педагогикалык ишмердигин ийгиликтүү өздөштүрүүнүн аныктоочу талабы болуп саналат. Субъекттин эмгек ишмердүүлүгүнүн бүткүл мезгилинде анын жеке мүнөздөмөлөрүнүн түзүмү сапаттык өзгөрүүлөргө дуушар болот. Өзгөрүүлөрдүн динамикасынын мүнөзү жана алардын натыйжалуулугу экологиялык

факторлордун таасири менен гана аныкталбастан, ошондой эле адистин өзүнүн, биздин учурда мектепке чейинки билим берүү мекемесинин мугалиминин жеке өзгөчөлүктөрүнөн да көз каранды. Мугалимдин балдар менен иштөөсүнүн өзгөчөлүгү жана натыйжалуулугу, кесиптештери, администрациясы, атаэнелери менен болгон мамилеси көп жагынан мектепке чейинки билим берүү мекемесинин педагогунун кесипкөйлүгүнүн бир бөлүгү болгон кесиптик маанилүү сапаттарын өнүктүрүүнүн мазмундук деңгээли менен аныкталат. жана анын «өзөгү» болуп саналат (Е.А. Климов).

Биздин изилдөөлөр көрсөткөндөй, педагогдор өздөрүнүн профессионалдык деңгээлин жогору баалоо менен бирге, теориялык билиминин да, практикалык көндүмүнүн да жетишсиздигин белгилешет. Жумушка жогорку, туруктуу кызыгуу менен алар өздөрүнүн жетишкендиктерине жана иш процессинин өзүнө нааразы болушат.

Он жылдык эмгек стажы жана педагогдорду квалификациясынын деңгээлинин жогорулашы менен невротизм, психикалык дисбаланс сыяктуу терс факторлордун курчушу, жалпы активдүүлүктүн төмөндөшү көйгөйдү курчутат. Мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин педагогдорунун 85% эмгекке болгон кызыгуусу күчтүү экендигине карабастан, алардын 63,5% гана жетишкендиктери, 67,9%ы иш процессине канааттанышат, анын ичинен 44%ы гана балдар менен активдүү өз ара аракеттенүү стилине ээ, 11%ы. Невротизмдин жогорку деңгээли бар, 63% - тынчсыздануу, 16,6% - психикалык дисбаланс. Педагогдордун үчтөн бир бөлүгү психология боюнча теориялык жана практикалык билимдердин жетишсиздигин белгилешет. Мугалимдердин 73,1% өздөрүнүн профессионалдык деңгээлин жогору баалагандыгы көйгөйдү ого бетер курчутат. Тарбиячыларда 10 жыл иштегенден кийин кесиптик квалификациянын деңгээлинин жогорулашы менен невротизмдин деңгээли кескин жогорулайт (26,8%ке), психикалык дисбаланс (18%ке), жалпы активдүүлүк төмөндөйт (19,3%ке).

Билим берүү системасынын заманбап өнүгүүсү мектепке чейинки билим берүү уюмдарынын педагогдорунун кесипкөйлүгүн жогорулатууга талаптарды жогорулатат, бул маселе мектепке чейинки билим берүү мекемелерин учурдагы аттестациялоону жүргүзүүдө гана эмес, ошондой эле конкреттүү педагогдордун квалификациялык деңгээлин жогорулатууну пландаштырууда, мектепке чейинки билим берүү мекемесинин бүт жамаатынын окутуу ишинин натыйжалуулугун талдоо.

Кесипкөйлүк проблемасын ачууга арналган кыйла көп сандагы илимий изилдөөлөрдүн фонунда биз конкреттүү профессионалдык тармактарда, анын ичинде педагогикада анын өнүгүү динамикасынын үлгүсүн ачып берген эмгектердин жетишсиздигин байкайбыз. Ушул убакка чейин билим берүүнүн мектепке чейинки деңгээлинде педагогдун кесипкөйлүгүн өнүктүрүү динамикасынын спецификалык өзгөчөлүктөрү жөнүндө маселе жетиштүү талданган эмес.

Мугалимдердин кесиптик компетенттүүлүгүн өнүктүрүү маселелерин иштеп чыгуу жана чечүү Б.С. Гершунский, Ю.В. Васильев, И.Е. Мамаева, В.Н. Казакова, Р.Л. Кричевский, Г.В.

Сериков, О.А. Конопкин, В.В. Шапкин.

Педагогикалык тажрыйбаны изилдөө жана жүргүзүлгөн изилдөөлөр профессордук-окутуучулук курамдын кесиптик компетенттүүлүгү уюштуруучулук жана башкаруучулук маселелерди чечүүгө багытталган методикалык кызматтын ишинин натыйжасы катары каралаарын аныктады[1].

Бүгүнкү рыноктук экономиканын, глобализация процессинин ж.б. таасирлеринен коомдо жаңы социалдык кырдаалдын жаралышы билим берүүнүн жаңы парадигмаларын жаратып, жаңы моделдеги (типтеги) адистерди даярдоо талабын күн тартибине койду жана

билим берүүнүн мазмуну өзгөрүлүп, компетенттүү негизде адис даярдоого багыт алууда. Республикабызда билим берүүнү компетенттүүлүк негизде жүргүзүүгө өтүү – жогорку билим берүүнүн эки деңгээлдүү (бакалавр, магистр) болуп, окутуу кредиттик технологияда жүргүзүлүп, билим берүүнүн мазмуну жана технологиялары бүтүрүүчүлөрдө кесиптик компетенцияларды калыптандырууга багытталып, башталгыч, орто жана жогорку кесиптик билим берүүнү компетенттүүлүк негизде жүргүзүү үчүн жаңы муундагы мамлекеттик билим берүү стандарттары түзүлүп, окуу программалары иштелип чыгылууда.

Болочок адистердин кесиптик компетенцияларын жана компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу багытындагы изилдөөлөр Кыргызстанда да бир катар илимий изилдөөлөр аткарылган. Алардын катарына А.М. Мамытов, Н.А. Асипова, Д.Б. Бабаев, К.Д. Добаев, А.А. Алимбеков, А.Н. Дюшеева, А.К. Наркозиев ж.б. изилдөөлөрүндө аталган проблеманын айрым теориялык маселелери каралган [4; 7; 9; 43; 45; 83]. Кыргызстанда кесиптик билим берүү маселелерине арналган изилдөөлөр А.А. Исабеков, А.А. Токтосунов, Э.А. Касымбеков [60; 62; 146] ж.б. жана Казакстанда Б.А. Абдыкаримов тарабынан аткарылып, азыркы кесиптик билим берүүгө болгон талап өзгөргөн шартта билим берүүнүн мазмунун, технологияларын өркүндөтүү жолдору аныкталган [1]. Болочок адистердин кесиптик компетенцияларын калыптандыруу маселелери педагогикалык илимде кеңири изилденип жаткандыгына карабастан, орто кесиптик билим берүү системасындагы кесиптик компетенцияларын, компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу маселелери жетишсиз түрдө изилденүүдө. Ошондуктан орто кесиптик окуу жайларда компетенттүүлүктүн негизинде билим берүүгө өтүшүнөн кесиптик компетенцияларын калыптандыруу маселелерин изилдөө актуалдуу проблема болууда.

Педагогдун кесипке кирүү мезгили ал үчүн инсандык да, профессионалдык да өнүгүүнүн өтө курч жана маанилүү этабы болуп саналат. [3].

К.Ю. Гвоздевын илимий изилдөөсү мектепке чейинки билим берүү тармагында башталгыч мугалимдин квалификациясын жогорулатуу проблемасына арналган. Л.М. Денякина, Н.Н. Лященко, Л.В. Поздняк, П.И. Третьякова, Л.И. Фалюшина жана башкалар ошол эле учурда профессионалдык ишмердүүлүктүн негиздерин түшүнүүдө көптөгөн жаш педагогдор белгилүү бир кыйынчылыктарга туш болушат. Бирок, эч кимге жашыруун эмес, мектепке чейинки мекемелердин методисттери да жаңы келген мугалим менен иштөөдө көйгөйлөр бар.

Педагог күнүмдүк профессионалдык-педагогикалык ишмердүүлүгүндө улук педагог мектепке чейинки билим берүүнүн милдеттерин аткаруунун жүрүшүнө, заманбап педагогикалык технологияларды жана ыкмаларды өздөштүрүүсүнө, коммуникативдик маданиятына катуу көңүл буруп, ишке керектүү түзөтүүлөрдү киргизүүсү зарыл. жаш мугалимдердин арасында пайда болгон кыйынчылыктарды эске алуу менен билим берүү уюмунун планы.

Е.В. Рыженкова педагогикалык ишмердүүлүктүн биринчи беш жылдыкта жаш мугалим негизги, алгачкы практикалык тажрыйбага ээ болуп, негизги көндүмдөрдү өздөштүрүп жатканын белгилейт. Бул мезгилдин ичинде башталгыч мугалимдин алдыңкы иш-аракеттеринин бири өзгөрөт: б.а. билим берүү иш-аракети "өндүрүштүк"- педагогикалык иш менен алмаштырылат, ал төмөнкүдөй мүнөздөмөлөргө ээ: [4].

- педагогикалык ишмердүүлүк жетишсиз квалификация үчүн жеңилдиктерге жол бер-бейт: кесиптик компетенттүүлүккө жогорку талаптар, билим берүү чөйрөсүнөн иштин биринчи күнүнөн акыркы күнүнө чейин күчүндө;

- педагогикалык процессти токтотууга же зарыл консультацияларды алуу үчүн аны кечиктирүү мүмкүнчүлүгүнүн жоктугу үчүн;
- билим берүү чөйрөсүнүн өзгөрмөлүүлүгүнөн, анда мугалимдин ишмердүүлүгүндөгү жүрүм-турумдун кайталанма үлгүлөрүн талап кылган, алдын ала айтуу кыйын жана белгисиз жагдайлардын көптүгүнө байланыштуу;
- педагогикалык иш профессионалдык жактан текшерилген жоопту талап кылат;
- акыркы натыйжаларды көрсөтүүнүн узак мезгили жана педагогикалык ишмердүүлүктө кетирилген каталардын кымбаттыгы;
- туруктуу жогорку деңгээлдеги белгисиздиктин шарттарында иштөө;
- мугалимдин ички мотивациясынын эбегейсиз зор мааниси [4].

Кандай гана билим берүү уюму болбосун анда иштеген коллектив жана педагогикалык жамаат. Акыркы жылдары статистика мындай дейт: мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин педагогикалык курамы тездик менен "картайып" баратат. Мектепке чейинки билим берүү уюмдарында чоң иш тажрыйбасы бар педагогдор иштешет, жакын арада алардын айрымдары «кесиптик чарчоо» жана «эмоционалдык чарчоо» менен мүнөздөлөт.

Педагогдордун кесиптик компетенттүүлүгүн өнүктүрүү процесси төмөнкү факторлорду эске алуу менен түзүлөт:

- теориялык билим деңгээли;
- негизги билим деңгээли;
- мугалимдин кесиптик керектөөлөрүнүн деңгээли (алар өз ишмердүүлүгүндө жетишүүнү каалаган натыйжа)
- жекече өзгөчөлүктөрү;
- балдар менен иштөөдө өзүнүн практикалык тажрыйбасы бар.

Мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин педагогдорунун кесиптик компетенттүүлүгүн өнүктүрүүнүн бардык формалары жана ыкмалары өз ара байланышкан топторду колдонуу менен көрсөтүлүшү мүмкүн:

- семинарлар, педагогикалык кеңештер, семинарлар, чыгармачыл микро топтор, консультациялар, ачык көрсөтүүлөр, ишкер оюндар, жалпы методикалык темалар боюнча иштеп чыгуулар ж.б. түрүндө берилген усулдук кызматтын ишинин топтук формалары;
- жеке консультациялар, өз алдынча билим алуу, аңгемелешүү, стажировка, насаатчылык ж.б. түрүндө сунушталган усулдук кызматтын ишинин жеке формалары.

#### **Адабияттар:**

1. Беляева, И.А. Система работы старшего воспитателя детского сада с молодыми специалистами [Текст] / И.А. Беляева // Справочник старшего воспитателя ДОУ. – 2012. – № 8
2. Вагина, Л.А., Система работы школы с молодыми специалистами.[Текст] / Л.А. Вагина, Е.Ю. Дорошенко. – Волгоград, 2011. – 443 с.
3. Введенский, В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога [Текст] / В.Н. Введенский // Педагогика. – 2003. – №10
4. Виноградова, Н.А. Методическая работа в ДОУ: [Текст] / Н.А. Виноградова, Н.В. Микляева, Ю.Н. Родионова // Эффективные формы и методы. – М.: Перспектива, 2011 – 278 с.